

Narativno proučevanje kakovosti

Robi Kroflič

»Zrak nas ohranja pri življenju; zgodbe pa življenju dajejo pomen. Zgodbe postanejo pripomoček za življenje.« (Bochner in Riggs 2014, str. 196)

Leta 1974 je po mnogih zavrnitvah založnikov izšla knjiga Roberta M. Pirsiga *Zen in umetnost vzdrževanja motornega kolesa* – zgodba o njegovem potovanju z motorjem po Združenih državah Amerike. Postala je glasnica novega pojmovanja kakovosti in nekakšna predhodnica narativnega obrata v humanistiki in družboslovju, ki se je zgodil v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja. Pirsigovo delo, napisano v obliki potopisa, se je tako postavilo ob bok klasičnim znanstvenim študijam o kakovosti in evalvaciji na različnih področjih človekovega delovanja. Izhaja pa iz domneve, da je kakovost nekaj, kar veš, da je, ko obstaja, ne moreš pa je opredeliti brez stvari, ki jo imajo. Očitno je, da so nekatere stvari boljše od drugih, a te boljše kakovosti kot take ne moremo opisati brez osebne izkušnje (Pirsig 2008, str. 184). O kakovosti je torej mogoče (in smiselno) napisati obsežno zgodbo, ne moremo pa je ujeti v jasno formalno-logično opredelitev.

A problem ni zgolj teoretičen. Ko govorimo, da merljivi kazalniki nekaj smiselnega povejo o kakovosti (da na primer šolska ocena dejansko vrednoti znanje in razumevanje ocenjene osebe), se vedno znova pojavijo dvomi, ali res merimo tisto, za kar nam gre. Na to nas med drugim opozarjajo protislovnosti v rezultatih znanstvenih raziskav, ki se ukvarjajo s sorodnimi pojavi, a kažejo na težko doumljiva razpotja. Raziskava o bralnih navadah v Sloveniji iz leta 2019 (Kovač 2019) na primer dokazuje, da je pri nas branje literature pod evropskim povprečjem, mednarodna raziskava PISA 2018 (PISA 2019) pa dokazuje izboljšanje funkcionalne pismenosti pri naših učencih, ki dosegajo v Evropski uniji nadpovprečne rezultate. Seveda lahko »nasprotje« v dobljenih raziskavah iz istega obdobja pripišemo temu, da sta merili različne bralne lastnosti, hkrati pa ne moremo spregledati tega, da se podatki obeh raziskav uporabljajo za ovrednotenje bralnih navad in dosežkov iste populacije ob domnevi, da so bralni dosežki povezani z bralnimi navadami.

Kaj torej merimo, ko govorimo o kakovosti določenih pojavov? In predvsem, kako oziroma s čim ugotavljamo kakovost opazovanega objekta ali pojava?

Po definiciji lahko merimo merljive lastnosti pojava, to je »količinske lastnosti«, na podlagi njih pa lahko posredno sklepamo tudi o kakovosti istega pojava (Kroflič 2001). Če se na primer pokaže, da so šolske ocene kot kazalniki merljivega znanja dober napovednik za nadaljnjo akademsko pot in najdenje v življenju, sklepamo, da je znanje, ki ga pridobijo učenci, dijaki in študenti med šolanjem, kakovostno, čeprav vemo, da uspeh v življenju ni povezan samo s pridobivanjem znanja med šolanjem. A ko imamo opravka z zapletenimi pojavi, kot na primer z vprašanjem, ali je neki vzgojno-izobraževalni program kakovosten, se nam upravičeno postavlja vprašanje, ali z vstopnimi, procesnimi in izhodnimi kazalniki zares opisujemo oceno njegove kakovosti.

Metodološki problem, ali lahko z znanstvenimi metodami in postopki, značilnimi za naravoslovne znanosti, ustrezno opisujemo pojave, povezane s človekovim življenjem, je na prelomu devetnajstega in dvajsetega stoletja botroval nastanku fenomenološke metode. Husserl zahteva za razumevanje sveta pristop v skladu z geslom »nazaj k stvarem«, in to z uporabo neposredne zaznave in osebne izkušnje. Subjektivnost te izkušnje lahko presežemo, če odmislimo vse vnaprejšnje sodbe in opredelitve, ki nam jih vsiljujeta naše znanje in običajno doživljanje sveta v okolici (Hribar 1993). Tega opisa pa ne moremo izraziti drugače kot v obliki zgodbe.

Maksima, da je struktura zgodbe najprimernejši način za opisovanje človekove izkušnje, je tudi po Pirsigovi zaslugi postala osrednja točka narativnega¹ obrata v družboslovju in humanistiki (Connelly in Clandinin 1990; Webster in Mertova 2007; Patton 2002; Squire 2008; Bochner in Riggs 2014 itn.). Morda to načelo najlepše opišeta Bochner in Riggs (2014) z izjavo: »Ko ljudje pripovedujejo zgodbo, interpretirajo dogodek in dajo pomen upodobljeni izkušnji. Pripovedovanje je vedno dogodek, proces interpretacije in komunikacije, v katerem pripovedovalec in poslušalec sodelujeta pri ustvarjanju pomena.« (Prav tam, str. 202)

Si torej lahko tudi pri ugotavljanju kakovosti pomagamo z zgodbami, ki jih o dožemanju kakovosti pripovedujejo različni udeleženci določenega dogodka? In če da, zakaj? V času, ko

---

¹ Naracijo lahko slovenimo z zgodbo, a v nekaterih jezikovnih legah, še posebno v pridevniški, zveni tako slovenjenje nenavadno – na primer zgodbeni obrat, zgodbeno mišljenje. Zato v besedilu uporabljam oba termina.

svetovna prosvetna politika zahteva, da šolstvo z objektivnimi podatki izkazuje upravičenost sredstev, vloženih v izobraževanje (Možina 2003), in ko si futurologi od strojnega učenja obetajo oblikovanje uspešnih strategij učenja (Biesta 2016), naša prosvetna politika pa od izobraževanja na domu, torej brez neposrednega stika z učiteljem, sošolci in samo materijo poučevanja, ki bi omogočala prvoosebne izkušnje (Kroflič 2020), upravičeno naslavljamo dvom v algoritemsko opisovanje in razumevanje stvarnosti. Biesta (2016) na primer svari pred opisovanjem sodobnih oblik učenja po analogiji s strojim učenjem tako imenovanih inteligentnih prilagodljivih sistemov, kakršni so robotski sesalniki, ki so sicer sposobni avtonomno opravljati svoje delo; še več, »/.../ sčasoma pri tem postanejo učinkovitejši, ker se lahko – inteligentno – prilagodijo določeni sobi, v kateri opravljajo svojo nalogo. Zato lahko rečemo, da se lahko robotski sesalniki naučijo ali, če želimo, lahko rečemo, da se lahko na inteligen način prilagodijo svojemu okolju.« (Prav tam, str. 378)

Kar je Biesta šokantno, pa je dejstvo, da »/.../ zgornji prikaz daje precej natančno sliko o morda celo prevladujočem sodobnem izobraževalnem imaginariju. To je imaginarij, ki vidi izobraževanje kot prizadevanje, usmerjeno na učenca, kjer je končno namenjeno učencem zgraditi svoje razumevanje in zgraditi lastne veščine in kjer je glavna naloga učiteljev zagotoviti ureditev, v kateri lahko takšni procesi potekajo.« (Prav tam) Očitno v tem učenju ni več prostora za interpretacijo dogodka, dajanje pomena izkušnji, komunikaciji s poslušalcem, kar so lastnosti pripovedovanja zgodb, kot jih opišeta Bochner in Riggs (2014). Tem lastnostim strojnega učenja morda lahko pripišemo večjo učinkovitost, predvsem pa lahko njihovo učinkovitost merimo z objektivnimi kazalniki učnih dosežkov. A vsekakor ne smemo pozabiti opozorila Dumolina (2019), strokovnjaka za umetno inteligenco, da »umetna inteligenca (s svojim matematiziranim algoritemskim jezikom, op. R. K.) ne razume enega samega odstavka Rdeče kapice« (prav tam). In če verjamemo vsaj to, da so v klasičnih pripovedkah uskladiščene človeške izkušnje, vredne razumevanja, poskušajmo izhajati iz domneve, da so zgodbe tudi nespregledljiv način opisovanja in razumevanja kakovosti človeških fenomenov.

Kaj pomeni zgodba v človekovem življenju?

Dva od začetnikov narativnega obrata v družboslovju in humanistiki, Michael Connelly in Jean Clandin, v članku *Zgodbe o izkušnjah in narativno proučevanje* izhajata iz domneve, da smo

Ljudje pripovedovalska bitja, ki individualno in kolektivno vodimo pripovedovana življenja, zato so študije naracije študije o načinih človeških izkušenj v svetu (Connelly in Clandinin 1990, str. 2). Gre torej za ontološko domnevo o temeljnem pomenu, ki ga v človekovo življenje prinaša pripovedovanje in poslušanje zgodb; to se seveda pozneje izraža v številnih pragmatičnih rabah zgodbe, med katere sodi tudi družboslovno in humanistično raziskovanje.

Za dvajseto stoletje lahko rečemo, da je obdobje velikih paradigmatskih premikov v raziskovanju, ki naravoslovno znanstveno ukvarjanje s stvarnostjo, ki obsega človekovo bivanje v svetu, razširi z narativnim proučevanjem. Tako imenovani narativni obrat v raziskovanju s konca osemdesetih let dvajsetega stoletja pa je utemeljen na fenomenoloških študijah človeškega življenja, ki je prepleteno in v temelju odvisno od pripovedovanja zgodb.

Razmišljanje o *ontološkem pomenu zgodbe* sega do Aristotelove ideje, da je zgodba oblika predstavljene realnosti, človeških dejanj, s katero dobimo vpogled v resnico upodobljene življenjske zgodbe in pomenov, ki jih s svojimi dejanji ustvarjajo njeni akterji (Kroflič 2017). Gre torej za kontemplativno človeško prakso, *mimesis praxis*, ki omogoča, da se človeške izkušnje uskladišijo v spominu in omogočajo boljše najdenje pri načrtovanju prihodnjih dejanj.

A zakaj je tako? Zakaj je ravno zgodba, in ne nabor empiričnih podatkov o nekem dogodku, tako nezamenljivo »orodje« v človekovem življenju? Po raziskavah A. MacIntyrya, P. Ricoeurja in R. Kearneya ima naše življenje in posledično sebstvo enako strukturo kot zgodba. Naše življenje je torej strukturirano narativno, je že implicitna zgodba (MacIntyre 1984, Ricoeur 1981 in Kearney 2016).

Ljudje smo zgodovinska bitja, ki se najdemo vrženi v kaos končnega življenja, ki poteka v globoki časovnosti – med rojstvom in smrtjo, med zgodovino in usodo, med tem, kar smo podedovali in doživeli iz preteklosti, in tistim, kar pričakujemo in lahko postanemo v prihodnosti (Ricoeur, 1991). In kot ugotavlja H. Arendt (1996), »/.../ da kot živa bitja sploh lahko vztrajamo s smrtjo pred očmi, /.../ je verjetno povezano s tem, da smo nenehno zapleteni v kakšno zgodbo, ki nas zanima in ki ji ne vemo konca.« (Prav tam, str. 201) Zgodba nam omogoči, da odkrijemo vzorec življenja, njegov pomen (Kearney 2016), da bi se lahko soočili z izkušnjo kaosa in zmede, kar nam zagotavlja »/.../ perspektive, ki niso dostopne

navadnemu spoznavanju. (Zgodba) je poetična ekstrapolacija mogočih svetov /.../« (prav tam, str. 119).

Zgodba je torej v najbolj temeljnem pomenu način, kako osmislimo življenje, v življenjskem dogodku prepoznamo pomen, s tem pa že odgovarjamo tudi na vprašanje o kakovosti bivanjske izkušnje, saj kot kakovostno življenje štejemo le osmišljeno življenje (Ricoeur 1991). Za Ricoeurja, ključno osebo v teoretičnem proučevanju pomena zgodb v človekovem življenju, razkriva zgodba časovno dimenzijo človekovega bivanja, ki pa ni nujno linearna in jo zaznamujejo številna neskladja, konflikti, presenečenja, odprtost in relativnost urejenosti (Hyvärinen 2006). Nadalje zgodba zajema zaznavanje in razmislek o življenjskih dogodkih, združevanje teh dogodkov v zgodbeno celoto (življenjski potek) ter poslušanje zgodbe, ki vpliva na poslušalce tako, da spreminjajo svoje skripte (vedenjske, miselne in doživljajske vzorce), načrte in namere prihodnjega delovanja. Zgodbe torej ne živimo, kot se radi metaforično izrazijo mnogi avtorji narativnega obrata (prav tam), a vseeno lahko življenje »razumemo kot zgodbo v nastajanju, /.../ kot dejavnost in strasti v iskanju zgodbe« (prav tam, str. 29). Iz tega temeljnega pomena pa posledično izhajajo številne vloge, ki jih lahko zgodba odigra v človekovem življenju.

Pedagoška vloga zajema »/.../ prenašanje kulturnega izročila, krepitev nacionalne in osebne identitete, boljše poznavanje sebe in drugega, zdravljenje s pomočjo pripovedovanja in pisanja, pomoč pri razkrivanju skritih pomenov, iskanje novih možnosti za delovanje, lajšanje tesnob, ki izhajajo iz nepredvidljivosti učinkov človekovega delovanja« (Kroflič 2017, str. 17).

Motivacijski in epistemološki pomen zgodbe v vzgoji in izobraževanju »/.../ črpamo iz uvida v intenzivno doživljajsko strukturo umetniškega dogodka kot komunikacije med umetnikom, umetnino (zgodbo) in gledalcem/poslušalcem, ki aktivira celoten spekter človekovih senzornih, intelektualnih, emocionalnih in motivacijskih plasti osebnosti /.../« (prav tam, str. 18).

Zgodbe veliko pripomorejo k *oblikovanju smisla bivanja in identitete* s tem, da pretekle dogodke iz spomina vedno vrednotimo v luči zamišljenih ciljev za prihodnost, udomačimo nepričakovane dogodke in tako ustvarjamo subjektivni pomen kulture, v dojetje sveta pa

vpeljemo možnost spremembe v doživljanju, dojetanju in delovanju: »Obe značilnosti narativnega mišljenja, normativnost in možnost oblikovanja novih pomenov, tvorita za vprašanja o smislu bivanja odločilno napetost med zavezanostjo posameznika obstoječim pomenom /.../ in avtonomijo akterja zgodbe, da sprejema samostojne odločitve in ustvarja nove pomene.« (Prav tam, str. 19) Brez narativnega mišljenja torej ni mogoče razmišljati o smislu življenja, to razmišljanje pa je hkrati konstitutivno za izgradnjo našega sebstva (prav tam; glej tudi Bruner 2002), saj je »sebstvo obleka, sešita iz zgodb« (Kearney 2004, str. 109).

Ker je za oblikovanje odprte identitete sebstva odločilna naša etična zavest kot pripravljenost na sprejemanje drugačnosti, je zgodba in narativna vednost temeljnega pomena tudi za *razvoj odprte identitete in etične dimenzije sprejemanja drugačnosti*. Oseba namreč vzpostavlja zavedanje sebe in s tem občutek identitete tako, da vstopa v zgodbe drugih. Hkrati pa »/.../ skrivnostni 'drugi' prebiva v nas samih – v nezavednem, v pričevanjih in upodobitvah preteklosti in zdajšnjega trenutka, v fikcijskih projekcijah (ne)želene prihodnosti, ter seveda v konkretnih osebah in skupnostih, s katerimi se srečujemo in povezujemo« (Kroflič 2015, str. 86; glej tudi Ricoeur 1992). Ob tem nam zgodbe zagotavljajo etično vizijo, identifikacijo naših ciljev in motivov, predvidevanje povezave med akterjem, akcijo in ciljem, pa tudi empatijo in identifikacijo z drugimi (Kearney 1999, str. 103–104). Preprosto povedano, zgodbe razvijajo narativno razumevanje, ki je bližje praktični presoji moralne sodbe (*phronesis*) kot znanstveni razlagi: »Če etika govori o morali na splošno, nam umetnost priskrbi primere moralnih dejanj: Ahila, ki predstavlja pogum, Sokrata, ki predstavlja modrost, Frančiška Asiškega, ki predstavlja karitas /.../. Etična imaginacija razvije zgodbo, da bi osmislila naše žive izkušnje in zagotovila motive in modele našega delovanja. Mobilizira nas, da bi aktualizirali dobro na način, da angažira naše želje.« (Prav tam, str. 103 in 203)

Zgodba ni pomembna le zaradi razvoja etične občutljivosti in krepitve kritičnega mišljenja, temveč tudi zaradi krepitve zmožnosti, da vstopamo v svet kot subjekti, torej kot akterji lastnega življenja, to pa opredeljuje njeno *politično vlogo*. G. Biesta z uporabo koncepta dejavnega prebivanja v pluralnem svetu demokracije H. Arendt in Levinasove etike obličja pojasni, da nas nagovor bližnje osebe, ki mu prisluhnemo in nanj odgovorimo, pravzaprav vzpostavi kot subjekt. Čeprav mora po Biesti vzgoja kot ustvarjalno dejanje prispevati h kreaciji človekove subjektivitete, pa te ne moremo privzgojiti, kot je značilno za socializacijsko

dimenzijo vzgoje. Lahko le zagotovimo prostor, v katerem subjektiviteta vznikne kot možnost biti naslovljen kot zmožno dejavno bitje (Biesta 2014, str. 145–146). Subjektivirani smo lahko samo v demokratičnem družbenem prostoru, ki slavi pomen različnosti oziroma enkratnosti vsakega posameznika kot osebe in njegove aktivne vloge v svetu. Posameznikova enkratnost se udejanji takrat, ko ob pozivu bližnje osebe spoznamo, da je bil namenjen prav nam in da je naš angažma nenadomestljiv, kot je nenadomestljiva mama oziroma skrbnica, ki edina lahko potolaži malčka, ko se ta sooči s strahom v okolju, ki mu ni domače. Razpiranje sveta, da se v njem pripovedujejo in poslušajo različne zgodbe zdajšnjosti in preteklosti, pa po mnenju predstavnikov feminističnih in postkolonialnih študij prav tako pomeni možnost uveljavljanja v družbenem prostoru (Young 2000).

Navsezadnje zgodba zagotavlja tudi *terapevtsko soočanje z osebnimi in družbenimi travmami*. To je vloga zgodbe, ki jo je že Aristotel (2005) označil s pojmom katarze, v najčistejši obliki pa se je zunaj dramske predstave uveljavila v obliki »pripovednega zdravljenja« (*talking cure*) v psihoanalizi in v številnih psihoterapevtskih metodah (Kearney 2016). Tisto, kar omogoča katarzično doživetje zle izkušnje v podoživljanju zgodbe, je po Kearneyu (prav tam) narativna imaginacija, ki na eni strani omogoča empatično vživetje v akterje zgodbe, na drugi strani pa nam zagotovi estetsko distanco. Preprosto povedano, če se ob neposrednem soočenju z osebno travmo pogosto zgodi potlačitev bolečih spominov, nam »varno zavetje« zgodbe drugega, ki je doživel travmo, podobno naši, pogosto razpira potlačene spomine in omogoči soočenje z njimi. Zato ni naključje, da sodobne psihoterapije vse pogosteje zajemajo tudi obujanje in predelavo travm z uporabo različni umetniških zvrsti pripovedovanja zgodb (dramska terapija, biblioterapija, fototerapija itn.).

Vse opisane pragmatične rabe pripovedovanja in poslušanja zgodb v jedru vplivajo na razvoj posebne oblike delovanja kognicije, poimenovano narativno mišljenje. Spoznanja številnih avtorjev, ki se ukvarjajo s to obliko mišljenja in jo kot Bruner postavijo nasproti drugačnim načinom rabe kognicije, na primer paradigmatskemu mišljenju (Bruner 2002), lahko strnemo v tole definicijo:

»Zgodbe, ki jih pripovedujemo, nam omogočajo vznik narativne vednosti, ta pa vključuje zmožnost poslušanja kot vstopanja v dialog s pripovedovalcem,

prepoznanje narativne zasnovanosti naše življenjske zgodbe, imaginacijo, s katero se lahko vživljamo in spoznavamo različne perspektive udeležениh ter zremo na življenje v časovni perspektivi preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, predelavo travmatičnih izkušenj in katarzično olajšanje potlačenih frustracij, ter kultiviranje praktične modrosti kot zmožnosti odločanja v nepredvidljivih življenjskih situacijah in kritično vstopanje v družbeno realnost.» (Kroflič 2017, str. 17)

Narativno raziskovanje kakovosti

»V devetdesetih letih je narativno raziskovanje postalo zbirališče tistih, ki smo menili, da morajo humanistične vede postati bolj človeške /.../. V humanističnih vedah naj bi preučevali ljudi, opazovali njihove izkušnje in poskušali razumeti njihova življenja, pripovedi pa so bližje predstaviti kontekstov in integritete teh življenj kot vprašalniki in grafikoni.« (Bochner in Riggs 2014, str. 198)

Narativno raziskovanje kakovosti je torej še ena od oblik rabe zgodbe in narativnega mišljenja na področju raziskovanja in evalvacijskih študij, ki jo omogoča *posebnost narativnega, upodabljajočega jezika*. Kot oblika raziskovanja se je v humanistiki in družboslovju pojavila s fenomenološko hermenevtiko in hitro analize zapisanih zgodb dopolnila z analizami življenjskih potekov in doživljanja dogodkov (Gadamer 2001). Pravi razmah narativnega raziskovanja pa se zgodi v osemdesetih letih dvajsetega stoletja, imenovan tudi *narativni obrat*, ki ga je povzročila akutna epistemološka kriza v družboslovju (Hyvärinen 2006, str. 22). Narativni obrat obsega vrsto usmeritev: h kvalitativnim metodam, jeziku, biografskemu raziskovanju, raziskovanju nezavednega, participativnemu raziskovanju, ekološkemu raziskovanju, družbeni dimenziji (v psihologiji), vizualnemu (v sociologiji in antropologiji), moči, kulturi, reflektivnosti itn. (Squire 2008, str. 6) Narativni obrat pa ni samo metodološki. Mnogi avtorji so si s tem obratom »želeli zamisliti, odkriti ali ustvariti boljše načine življenja« (Bochner in Riggs 2014, str. 198). Torej je ta obrat še posebno primeren za proučevanje kakovosti, katerega cilj so spremembe stvarnosti.

Če sem v prejšnjem poglavju opisoval številne vloge, ki jih v življenju posameznika, različnih družbenih skupin in kultur odigra zgodba, si najprej pogledajmo, kako zgodbo pojmujejo avtorji, ki jih uvrščamo v obdobje narativnega obrata.

Hyvärinen (2006) v svoji razpravi *H konceptualni zgodovini naracije* strne svojo raziskavo z ugotovitvijo, da je pri številnih avtorjih narativnega obrata zgodba razumljena kot splošna metafora življenja (prav tam, str. 21), ki zajema različne vidike in modalitete življenjskih praks:

- življenjski potek, ki je strukturiran kot zgodba;
- zaznavanje in razumevanje tega poteka ali posamične sekvence oziroma dogodka ter vpliv tega razumevanja na nadaljnje vodenje življenjskega poteka;
- pripovedovanje oziroma komunikacijo o tem, kako posameznik doživlja življenjski potek, oziroma
- kako je življenje predstavljeno v kanoničnih pripovedih, v tako imenovanih velikih zgodbah kulture.

In ker je življenje sâmo močno prepleteno s poslušanjem in pripovedovanjem zgodb o njem, se v psihološki literaturi zgodba pojavlja tudi kot metafora za:

- posameznikovo identiteto (McAdams 1988; povzeto po prav tam, str. 31) ali
- za kognitivne procese predelave oziroma psihično realnost, za katero je pomembno, kako je življenje interpretirano in reinterpreterirano (Bruner 1987; povzeto po prav tam).

Že pred Brunerjem podobno idejo razvija Bahtin, ki ga bolj kot končna forma (»zgodba«) zanima dejanje odziva in predvidevanje prihodnjih reakcij, torej narativna aktivnost kot proces ustvarjanja pomena. Ob tem pa se življenje, pripovedovanje in zgodbe še naprej prepletajo, a v Bahtinovem okolju odprto (Bahtin 1986, povzeto po prav tam, str. 33), torej tako, da zgodbe poročajo o življenjskih izkušnjah in potekih, hkrati pa pripovedovanje in poslušanje zgodb vzratno sooblikujeta nadaljnje življenjske poteke pripovedovalcev in poslušalcev.

Kljub tako širokemu polju opisovanja različnih entitet, povezanih s človekovim življenjem in pripovedovanjem, lahko kot skupno točko v pojmovanju zgodbe med avtorji narativnega

obrata opredelimo tezo Webstra in Mertove (2007), da »/.../ naracija omogoča raziskovalcem, da predstavijo izkušnje holistično v vsej njihovi kompleksnosti in bogastvu« (prav tam, str. 2). Ob tej skopi definiciji velja dodati še bolj celostno opredelitev narativnega raziskovanja, ki sta jo v dolgi zgodovini raziskovanja narativnosti zapisala dva od začetnikov narativnega obrata, Connelly in Clandinin:

»Ljudje svoj vsakdan oblikujejo z zgodbami o tem, kdo so oni in drugi, in ko razlagajo svojo preteklost v smislu teh zgodb. Zgodba je v sedanjem idiomu portal, preko katerega človek vstopi v svet in s katerim razlaga in doživlja osebno pomen svojega doživljanja sveta. Pripovedno poizvedovanje, preučevanje izkušenj kot zgodbe je torej predvsem način razmišljanja o izkušnjah. Pripovedno raziskovanje kot metodologija vključuje pogled na pojav. Uporaba pripovedne raziskovalne metodologije pomeni sprejeti poseben pogled na izkušnje kot pojav, ki se preučuje.« (Connelly in Clandinin 2006; povzeto po Clandinin idr. 2016, str. 14)

Preprosto povedano, narativno poizvedovanje je študija izkušnje, razumljene na narativni način (prav tam, str. 15). Povezujemo jo z interpretativno paradigmo raziskovanja (Bochner in Riggs 2014), zmožnostmi spreminjanja našega življenja (»V življenjskem poteku preokvirjamo, spreminjamo, ponovno pripovedujemo in ponovno živimo naše zgodbe /.../« (prav tam, str. 203), pa tudi z namero spreminjanja sveta: »/.../ cilji večine narativnega raziskovanja pa so povezani s tem, da nadaljujemo pogovore (o zadevah, pomembnih za dobro življenje); aktiviramo subjektivnost, občutja in identifikacijo bralcev ali poslušalcev; da okrepimo zavedanje; da spodbujamo empatijo in socialno pravičnost; da opogumimo aktivizem – na kratko, da pokažemo, kaj lahko pomeni živeti dobro življenje in ustvarjati pravično družbo.« (Prav tam, str. 201)

Ker torej raziskovalce zgodb zanima tako ožja, subjektivna dimenzija posameznikovega življenja kot širša dimenzija razvoja kulture, v kateri prebivamo, lahko narativne študije razdelimo med študije majhnih in velikih zgodb. Bochner in Riggs zapišeta:

»Raziskovalci majhnih zgodb so pokazali, da so neformalne, vsakodnevne interakcije pomembno mesto subjektivnosti in oblikovanja pomena, mesto

pripovednih predstav, v katerih se identiteta predstavlja in pogaja /.../. Nasprotno pa so raziskovalci velikih zgodb pokazali, da imajo ljudje močno željo po prebivanju na stičišču pripovedovanja in razmišljanja. Smo zgodovinska bitja, ki se najdemo vržena v kaos končnega življenja, ki se odvija v globoki časovnosti /.../. Čeprav je res, da se zdi, da živimo le v sedanosti, prav tako 'bivamo v deželi spomina' (Haml, 1999). Tako je mogoče natančneje reči, da živimo vmes in se nenehno premikamo naprej v izkušnje in nazaj v spomin. Raziskovalci velikih zgodb so pokazali, da pripovedno delo spomina, boj med pomenom in spominom, vključuje poslušanje in izražanje tega, kar nam govorijo naši spomini v upanju, da se lahko naš drugi in tretji osnutek izboljšata na podlagi prvega.« (Prav tam, str. 216)

Tako proučevanje velikih kot malih zgodb torej razkriva pomembne tančice človekovega življenja. Če male zgodbe razkrivajo našo subjektivnost in potrebo po oblikovanju pomenov, razkrivajo velike zgodbe naše življenje na presečišču pripovedovanja in razmišljanja, preteklih zgodb, uskladišenih v spominih, in načrtovanih prihodnjih dejanj, ki nas vodijo k novim izkušnjam. Zgodovinskost našega bivanja se razkriva prav v refleksijah preteklosti oziroma spominov kot gradnikov boljše prihodnosti.

Velike in male zgodbe so še kako relevantne tudi na področju raziskovanja kakovosti. Kot smo spoznali po Pirsigu, je kakovost vedno povezana z osebno perspektivo in doživljanjem določenega objekta ali pojava kot takega, ki nam pomeni nekaj vrednega. A na te male zgodbe vplivajo tudi velike, metodološke zgodbe, ki nam predstavljajo različne možne kriterije kakovosti. Tako sta Harvey in Green (1993; povzeto po Možina 2010) v svoji klasifikaciji izluščila pet temeljnih konceptualizacij kakovosti, ki sta jih poimenovala kakovost kot izjemnost ali odličnost, kakovost kot popolnost, kakovost kot vrednost za denar, kakovost kot ustreznost namenu in kakovost kot transformacija. In od našega osebnega pogleda na kakovost, ki je povezan tudi z naštetimi konceptualizacijami, je odvisno, kako bomo doživeli in ovrednotili opazovani pojav.

S tem smo se že znašli na področju fenomena evalvacije, ki jo v najširšem pomenu besede lahko opredelimo kot vrednotenje izbranih življenjskih pojavov z namenom razumevanja in izboljšanja njihove kakovosti. Webster in Mertova (2007) zapišeta, da je evalvacija »/.../

posebno vredna komponenta naracije (Polanyi, Linde). To je verjetno posledica močne refleksivne komponente, ki je vključena v pripovedovanje o človeški izkušnji. Vemo, da naša zavest filtrira izkušnje, v katerih smo udeleženi, in identificira tiste, ki so najbolj pomembne in vplivajo na spremembe. Gre za t. i. kritične dogodke. Pripovedovanje je povsem kompatibilno z drugimi kvalitativnimi in kvantitativnimi evalvacijskimi postopki in metodami.« (Prav tam, str. 117)

Kot zapišeta Guba in Lincoln, pripovedi udeležencev evalviranega pojava težko presojava z metodološkim kriterijem posploševanja, je pa zanje smiselno vzpostaviti kriterij »prenosljivosti spoznanj« (Connelly in Clandinin 1990, str. 6). Ob tem pa velja poudariti še tri kritične dimenzije človeške izkušnje, ki po Carru (1986) lahko pripomorejo pri izbiri verodostojnih zgodb: pomen (glede na zaznavano preteklost), vrednost (glede na zdajšnjost) in intencionalnost oziroma namen (glede na cilje za prihodnost) (prav tam, str. 9). Carr (1986) se tu navezuje na Diltheyeve »/.../ tri 'kategorije mišljenja', ki so pomembne za razumevanje življenja: vrednost, namen in pomen oziroma signifikantnost (*Bedeutung*). Te pridejo v poštev v skladu s časovnim stališčem, ki ga zavzamemo. Pomen se pojavi predvsem skozi spomin, ko v retrospektivi stojijo elementi življenja in sestavljajo vzorec. Vrednost ustreza sedanjosti in se pozitivno in negativno navezuje na resničnost sveta okrog nas. In namen je prihodnost kot predvideno uresničevanje naših vrednot.« (Prav tam, str. 76) Avtentične zgodbe torej ne moremo oblikovati, ne da je sedanjost izhodiščna točka, s katere raziskujemo preteklost in prihodnost (prav tam, str. 92). A ker so vtisi iz sedanjosti kaotični, določajo njihov pomen pretekle izkušnje, pa tudi cilji za prihodnje odločitve. V proučevanju kakovosti pedagoških fenomenov to pomeni, da lahko zdajšnji položaj opisujemo z uporabo objektivno merljivih podatkov, smisel položaja in tudi njegovo ovrednotenje v luči prihodnjih ciljev pa lahko opredelimo le v navezavi na koherentno zgodbo, ki opisuje pojav v njegovem časovnem poteku.

Zadnje načelo, na katero opozarjajo narativne študije, se nanaša na pomen osebnega narativnega raziskovanja. Bochner in Riggs (2014) zapišeta: »Cilj osebnega evokativnega narativnega raziskovanja je povezati teorijo z zgodbo na način, da povabimo druge, da razmišljajo in občutijo zgodbo, se uglasijo z njenimi moralnimi dilemami, identificirajo z nejasnostmi, proučujejo njena protislovja, občutijo odtenke, dovolijo, da zgodba analizira njih

/.../« (prav tam, str. 207). Evokacijo moramo razumeti kot spominsko oživitev pomembnih izkušenj, priklic dogodkov, ki lahko pomensko osvetlijo zdajšnji trenutek. In če se k takemu priklicu pridružijo druge osebe s podobnimi dilemami glede pomena aktualnega trenutka ter če k priklicu preteklih izkušenj povabimo druge udeležence preteklih dogodkov, je verjetnost, da bo s skupno zgodbo naslikana pripoved boljše prenosljiva na področja sorodnih pojavov, toliko večja.

Metodologi narativnega raziskovanja v skladu z opisanimi teoretskimi predpostavkami opozarjajo na dva načina rabe zgodbe v raziskovanju ter številne metode, ki omogočajo pridobivanje informacij o raziskovanih pojavih. Ločiti moramo med naracijo kot načinom pridobivanja podatkov (sem sodijo intervjuji, pogovori v fokusnih skupinah, zbiranje vinjet oziroma etnografskih zapisov o dogodkih, študija primera, biografija, življenjska zgodovina, avtobiografija, avtoetnografija, vizualne ali performativne zgodbe itn. (Webster in Mertova 2007; Bochner in Riggs 2014; Kroflič 1997; Kroflič idr. 2010 itn.)) ter narativnimi ocenami kakovosti, kjer je sama evalvacijska študija vodena in zapisana v obliki zgodbe (Greenhalgh, Russell in Swinglehurst 2005), ki jo pripovedujejo udeleženci obravnavanega fenomena in raziskovalci (Connelly in Clandini 1990):

»Vidimo razliko med obravnavanjem zgodb kot 'podatkov' za analizo – s tem privilegiramo stališče analitika – in izkušenskim srečevanjem z zgodbami – s tem privilegiramo stališče pripovedovalca. V prvem primeru je smiselnost zgodbe strogo znanstveno/analitično vprašanje; v zadnjem primeru gre za etično in odnosno vprašanje. V prvem primeru želi raziskovalec preseči zgodbo, razmisliti o njej in jo uporabiti za napredek sociologije, psihologije ali komunikacijske teorije; v zadnjem primeru je pripovedovanje sredstvo biti z drugimi, razmišljati z njihovimi zgodbami, da bi jih razumeli in skrbeli zanje.« (Bochner in Riggs 2014, str. 204)

Ali kot je enako misel poetično izrazil Frank:

»Razmišljati o zgodbi pomeni omejiti jo na vsebino in jo nato analizirati /.../. Razmišljati z zgodbo pomeni izkusiti jo in s tem vplivati na lastno življenje ter najti vpliv določene resnice na svoje življenje.« (Frank 1995, The wounded storyteller: Body, illness and ethics; povzeto po prav tam, str. 207)

Sklep

Naj sklenem ta kratki prikaz pomena narativnega raziskovanja v kontekstu proučevanja kakovosti pedagoških in andragoških pojavov z osebnim spominom na prve izkušnje z narativnim raziskovanjem. Ko sem se leta 1996 z vodjo vrtcev Nova Gorica dogovarjal za razvojno študijo o uvajanju procesno-razvojnega modela moralne vzgoje, sem razmišljal, kako priti v stik z avtentičnim, pogosto spontanim dogajanjem v vzgojni skupini, ki izraža moralno presojanje in reševanje konfliktov med otroki. Zbral sem metodo etnografskih zapisov (v metodološki literaturi imenovanih tudi vinjete), ki so jih o dogodkih, za katere so menile, da so pomembni in zanimivi, čim bolj nepristransko zapisovale vzgojiteljice, potem pa smo jih med skupnimi pogovori analizirali in odkrivali njihov pomen (glej Kroflič 1997).

Številne od teh zgodb so potrjevale moje teoretske predpostavke, se pa je med njimi našla tudi taka, ki je korenito rušila moja predvidevanja. Zgodb o preureditvi kotička je vzgojiteljica zapisala takole:

Etnografski zapis: preureditev kotička

Ker se otroci ne igrajo več z dojenčki in punčkami, smo se odločili, da bomo v tem kotičku uredili kozmetični salon.

Ob mojem pripovedovanju (motivacija k aktivnosti) se Saša odzove takole:

»Pusti ta kotiček, saj se v njem vsak dan igra Marija. Zelo rada ima dojenčke, tako rada, da ko bo velika, jih bo imela devet.« (Marija je domnevno moteni otrok!)

Kotiček smo pustili tak, kot je bil, kozmetični salon pa smo uredili drugje.

(Kroflič 1997, str. 98)

Po skupnem pogovoru smo ugotovili, da se je presojanje deklice Saše izrazito razlikovalo od stopnje moralnega presojanja, kot so ga opisovale teorije, s katerimi sem takrat pojasnjeval zapisane dogodke. Zato tudi v pozneje izdani monografiji *Med poslušnostjo in odgovornostjo* o tem zapisu nisem mogel zapisati drugega kot to, da se otroci v tem obdobju v moralnokonfliktnih

položajih odzovejo zelo različno (prav tam, str. 99). In trajalo je sedem let, da sem se z novimi teoretskimi predpostavkami vrnil k tej zgodbi in jo prepričljiveje pojasnil (Kroflič 2003).

Če se torej pustimo nagovoriti avtentičnim zgodbam tudi takrat, ko te rušijo naša ustaljena prepričanja in vrednotne domneve, nam lahko narativni pristopi razkrijejo »objektivnim podatkom« skrite dimenzije pojava ter omogočijo celostnejše razumevanje. To pa je tudi ključ do uspešnejših načinov zagotavljanja kakovosti.

Etnografski zapisi so se mi pozneje izkazali kot nepogrešljiv instrument za vrednotenje vstopanja otrok v umetniške izkušnje, saj so bili umetniški izdelki otrok brez poznavanja konteksta, v katerem so nastajali, tako rekoč nerazumljivi. Kombinacija empiričnega gradiva (otrokova risba, fotografija itn.) in zgodbenega opisa konteksta položaja ali procesa ustvarjanja pa je ustvarila prepričljivo gradivo za dokazovanje tako kompleksnih pojavov, kot je otrokova zgodnja ustvarjalnost, moralna občutljivost, navdušenje nad estetsko dimenzijo pojava in celo katarzično predelovanje osebnih stisk (glej Kroflič idr. 2010; Kroflič 2011).

Zato bi v času, ko financerji in uporabniki storitev od vzgojno-izobraževalnih ustanov terjajo dokazovanje kakovosti in ko se tudi v ustanovah več zavest o pomenu nenehnega spremljanja kakovosti procesov in dosežkov, narativni pristopi morali postati pomembna dopolnitev evalvacijskih študij. V družboslovnih in humanističnih študijah pa si brez njih ne moremo več zamišljati verodostojnih raziskav.

Viri:

Arendt, H. (1996). *Vita activa*. Ljubljana: Krtina.

Aristoteles (2005). *Poetika*. Ljubljana: Študentska založba.

Biesta, G. J. J. (2014). *The Beautiful Risk of Education*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.

Biesta, G. (2016). The Rediscovery of Teaching. On robot vacuum cleaners, non-ecological education and the limits of the hermeneutical world view. *Educational Philosophy and Theory*, letn. 48, št. 4, str. 374–392.

Bochner, A. P. in Riggs, N. A. (2014). Practicing Narrative Inquiry. V: Leavy, P. (ur.). *The Oxford Handbook of Qualitative Research (1st edn)*. Oxford Handbooks Online, str. 195–222.

Bruner, J. (2002). *Making Stories: Law, Literature, Life*. Cambridge in London: Harvard University Press.

Carr, D. (1986). *Time, narrative, and history*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University press.

Connelly, Clandin (1990). Stories of Experience and Narrative Inquiry. *Educational researcher*. Vol. 19, št. 5, str. 2–14.

Dumolin, J. (2019). Eksplozija globokega učenja še ne pomeni, da bomo premaknili možgane v računalnik (Intervju s strokovnjakom za umetno inteligenco). Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/znanost-in-tehnologija/joe-dumoulin-eksplozija-globokega-ucenja-se-ne-pomeni-da-bomo-premaknili-mozgane-v-racunalnik/503811>

Gadamer, H. G. (2001). *Resnica in metoda*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Greenhalgh, T., Russell, J. in Swinglehurst, D. (2005). Narrative methods in quality improvement research. *Quality and Safety in Health Care*, št. 14, str. 443–449.

Hyvärinen, M. (2006). *Towards_a_Conceptual_History_of_Narrative*. V: Hyvärinen, M., Korhonen, A. in Mykkänen, J. (ur.). *The Travelling Concept of Narrative*. Pridobljeno 29. 9. 2021 s strani: <https://core.ac.uk/download/pdf/14920453.pdf>

Kearney, R. (1999). *Poetics of Modernity: Toward a Hermeneutic Imagination*. New York: Humanity Books.

Kearney, R. idr. (2004). On Life Stories (a conversation with Paul Ricoeur). V: Kearney, R. *On Paul Ricoeur (The Owl of Minerva)*. Surrey in Burlington: Ashgate, str. 157–169.

Kearney, R. (2016). *O Zgodbah*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

Kovač, M. (2019). *V 40 letih se glede bralnih navad nismo premaknili (Intervju)*. Pridobljeno 29. 9. 2021 s strani: <https://misli.sta.si/2698184/miha-kovac-za-sta-v-40-letih-se-glede-bralnih-navad-nismo-premaknili>

Kroflič, R. (1997). *Med poslušnostjo in odgovornostjo*. Ljubljana: Vija.

Kroflič, R. (2001). Skupne vrednote in paradigmatske uganke evropske pedagogike. *Sodobna pedagogika*. Letn. 52, št. 4, str. 30–44.

Kroflič, R. (2003). Ethical Basis of Education for Tolerance and Multi-cultural Values in Pre-school and Primary Education, *A Europe of Many Cultures (Fifth European CICE Conference), Braga 8 – 10 May 2003*. London: CICE publication, str. 165–170.

Kroflič, R. in dr. (2010). *Kulturno žlahtnjenje najmlajših*. Ljubljana: Vrtec Vodmat.

Kroflič, R. (2011). The role of artistic experiences in the comprehensive inductive educational approach. *Pastoral care in education*, letn. 30, št. 3, str. 263–280.

Kroflič, R. (2015). Hermenevtika fotografske zgodbe. V: Peljhan, M. (ur). *Fototerapija – od konceptov do praks*. Kamnik: CIRIUS, str. 83–100.

Kroflič, R. (2017). Pedagoški pomen zgodbe in narativne vednosti. *Sodobna pedagogika*, letn. 68, št. 1, str. 10–31.

Kroflič, R. (2020). Prosvetna politika in vzgoja v času pandemije. *Sodobna pedagogika*, 2020, letn. 71, št. 4, str. 28–41.

MacIntyre, A. (1984). *After Virtue (Second Edition)*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Možina, T. (2003). *Kakovost v izobraževanju: od tradicionalnih do sodobnih modelov ugotavljanja in razvijanja kakovosti v izobraževanju odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Možina, T. (2010). *Kakovost kot (z)možnost*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative-research-and-evaluation-methods*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Pirsig, R. M. (2008). *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance. An Inquiry into Values*. New York: Harper Perennial.

PISA 2018. Nacionalno poročilo s primeri nalog iz branja (2019). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 29. 9. 2021 s strani:

https://www.pei.si/wp-content/uploads/2019/12/PISA2018_NacionalnoPorocilo.pdf

Ricoeur, P. (1991). Life in Quest of Narrative. V: Wood, D. (ur.). *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation*. London: Routledge, str. 20–33.

Ricoeur, P. (1992). *Oneself as Another*. London: The University of Chicago.

Squire, C. (2008). *Approaches to Narrative Research*. National Centre for Research Methods. Pridobljeno 29. 9. 2021 s strani:

https://www.researchgate.net/publication/279484395_Approaches_to_Narrative_Research

Young, I. M. (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Webster, L. in Mertova, P. (2007). *Using Narrative Inquiry as a Research Method*. Oxon: Routledge.